

ÜSKÜDARLI SEYYİD İBRAHİM HANİF DİVANÇESİ VE ÜSKÜDAR GAZELİ

Özkan CİĞA*

Öz

Seyyid İbrahim Hanîf, 18. yüzyıl şair ve âlimlerindendir. İstanbul'un Üsküdar semtinde doğmuş ve ömrünün büyük bir bölümünü burada geçirmiştir. İbrahim Hanîf, Baltacılar zümresindendir. Çeşitli resmî görevlerde bulunmuş, Dîvân-ı Hümâyun'da hâcegânlık unvanını almıştır. *Menâzilü'l-Haremeyn*, *Şerh-i Tûfân-ı Mârifet*, *Siyer-i Nebî*, *Nakd-i Gayret-i Hanîf* ve *Dîvânçe* günümüzde tespit edilen eserleridir. Biyografik kaynaklar ile eserlerinden hareketle tasavvufi bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılan İbrahim Hanîf, Mevlevî geleneğinin içinde yaşamış ve Mevlevî olarak tanınmıştır.

Bu çalışmada, Seyyid İbrahim Hanîf'in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Millet Yazma Eser Kütüphanesinde AE Mnz.121 numarada kayıtlı olan İbrahim Hanîf'in Dîvânçesi fiziki özellikler ve içerik bakımından ele alınmıştır. Ayrıca dîvânçede kadîm tarihi, kültürü ve coğrafi yapısı ile dünyanın en seçkin şehirleri arasında yer alan İstanbul'un güzide semtlerinden Üsküdar'ı konu edinen ve mükerrer olarak yazılmış Üsküdar redifli gazelin dil içi çevirisi yapılarak gazel, biçim ve içerik yönünden incelenmiştir. Gazelden hareketle şairin Üsküdar'a dair hissiyatı hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, 18. yy., Seyyid İbrahim Hanîf, Dîvânçe, Üsküdar.

DIVANCHE OF SAYYID İBRAHİM HANİF FROM USKUDAR AND USKUDAR GHAZAL

Abstract

Sayyid İbrahim Hanif is one of the poets and scholars of the 18th century. He was born in Uskudar district of Istanbul and spent most of his life here. İbrahim Hanif is from the Baltacılar group. He held various official positions and received the title of hâcegan in the Divan-ı Hümayun. *Menâzilü'l-Haremeyn*, *Şerh-i Tûfân-ı Mârifet*, *Siyer-i Nebî*, *Nakd-i Gayret-i Hanif* and *Divanche* are his works identified today. İbrahim Hanif, who is understood to have a mystical personality based on his biographical sources and his works, lived in the Mevlevi tradition and was known as a Mevlevi.

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 05/11/2022, Accepted / Kabul Tarihi: 13/12/2022

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, ozkanciga@hotmail.com,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7081-4507>

In this study, brief information about Seyyid İbrahim Hanif's life, art and works is given and then İbrahim Hanif's Divanche, which is registered in the Millet Manuscript Library at AE Mnz.121, is discussed in terms of physical features and content. In addition, the ghazal with Üsküdar redif, which is written in repetition and is about Üsküdar, one of the most distinguished districts of Istanbul, which is among the most distinguished cities of the world with its ancient history, culture and geographical structure. The ghazal with Üsküdar redif is translated into modern Turkish language and examined in terms of form and content. Based on the ghazal, evaluations are made about the poet's feelings about Usküdar.

Keywords: Classical Turkish Literature, 18th century, Sayyid Ibrahim Hanif, Divanche, Usküdar.

GİRİŞ

Kaynaklarda XVIII. yüzyılda yaşamış olup Hanîf mahlasını kullanan üç şairden söz edilmektedir. Bu şairlerden ilki Silahdâr Kâtibi Salih Çavuş'un oğlu Osman Servet Efendi olup, kendisi Hanîf ve Servet mahlasları ile şiirler yazmıştır. İkincisi Şifâ-i Şerîf şârihi İbrahim Hanîf el-İstanbulî'dir. Bu şahsiyet şiirlerinde Üskübî mahlasını kullanmıştır. Üçüncüsü ise incelememize konu olan Seyyid İbrahim Hanîf el-İstanbulî'dir. Biyografik kaynaklarda daha çok Şifâ-i Şerîf şârihi İbrahim Hanîf el-İstanbulî ile Seyyid İbrahim Hanîf el-İstanbulî'nin hayat ve eser bağlamında birbiriyle karıştırıldığı görülür. Araştırmacılar, bu karışıklığı gidermek adına çeşitli incelemelerde bulunmuştur.¹

Buna göre çalışmamıza konu olan Seyyid İbrahim Hanîf, XVIII. yüzyıl şair ve âlimlerinden olup 1164/1750'de İstanbul'un Üsküdar semtinde doğmuştur. Osmanlı devlet kademelerinde çeşitli resmî görevlerde bulunmuştur. Bir dönem Dârüssaâde'de kâtip olarak görev yapan İbrahim Hanîf, bu vazifeden ötürü dönemin padişahlarına yakın bir konumda olmuş ve III. Selim'in tahta çıkması üzerine cülûsiye yazmıştır.² Fatın

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Cemal Aksu, *İbrahim Hanîf Divanı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), VII-IX.; Cemil Akpınar, "Hanîf, İbrahim Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Ağustos 2022).; Nurgül Özcan, "Seyyid İbrâhim Hanîf'in Siyer-i Nebî'si", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (Mayıs 2011), 172-174.; Sümeyye Yıldız, *İbrahim Hanîf'in Siyer-i Mekkî'si İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım Varak: 1-62* (İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 10-16.; Nurhan Ramazanoğlu Özcan, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Hayatı, Eserleri ve Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîf Li-Menâzili'l-Haremeyn Adlı Eserinin İncelemesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 7-11; Ayşe Parlakkılıç, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Menazilü'l-Haremeyn'i İnceleme-Metin* (İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 12-17; Sümeyye Yıldız Yıldırım, "Hanîf, Seyyid İbrahim" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 17 Ağustos 2022).; Halil Batur, "Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 5/2, (Ekim 2021) 451-453.; Halil Batur, *Seyyid İbrahim Hanîf Nakd-i Gayret-i Hanîf İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım* (İstanbul: DBY, 2022), 25-30.

² Batur, "Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi", 452.; Batur, *Seyyid İbrahim Hanîf Nakd-i Gayret-i Hanîf İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, 56-59.

Tezkiresi'nden edindiğimiz bilgilere göre İbrahim Hanîf, Dîvân-ı Hümâyûn'da hâcegânlık unvanını almıştır. Üç ciltten oluşan bir siyeri vardır:

“Nâzım-ı mecmûa-i hünermendî İbrâhim Hanîf Efendi hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan olup bin iki yüz on bir târîhinden sonra irtihâl-ı dâr-ı bekâ eylemiştir. Mûmâileyh siyer-i Hazret-i Nebevî'ye müteallik üç cildi şâmil bir kıt'a manzûme-i latîfe tertîbine muvaffak olmuştur.”³

Arif Hikmet'in tezkiresinden öğrendiğimiz kadarıyla Baltacılar zümresinden olup görevinden azlinden sonra kendisine cünûn hâli gelmiştir. Bu hâlden sonra hacca gitmiştir. Kendisi Hoca Neş'et'in talebelerinden olup onun *Tûfân* adlı eserini Türkçe olarak şerh etmiştir:

“...Baltacı zümresinden yazıcı olup azlinden sonra tecennün etmiştir. Çend sâl murûrunda bu hâl üzre vefat etmiştir. Kesret üzre 'aşıkâne eş'ârı vardır. Cünûndan nev-'amâ ifâket geldikde Hacc'a gitmiştir. 'Siyer' manzûmesi vardır. Neş'et Hâce'nin 'Tûfân'ını Türkçe şerh etmiştir. Bu dahi Neş'et telâmizindedir.”⁴

Yukarıda yer alan tezkirelerin yanı sıra Tuhfe-i Nâilî⁵, Sicillî Osmanî⁶, Osmanlı Müellifleri⁷ gibi XVIII. ve XIX. yüzyıl muhtelif biyografi kaynaklarında İbrahim Hanîf hakkında bilgiye rastlamak mümkündür. İslam ansiklopedisinden ise İbrahim Hanîf'in Siyer-i Şerif manzumesi ve Hâsıl-ı Hacc-ı Şerif li-Menâzili'l-Haremeyn adlı eserlerinin olduğunu, şairlik yönünün yanı sıra hattat olduğunu öğrenmekteyiz.⁸ İbrahim Hanîf, Siyer-i Nebî adlı eserinde babasının adının Kâzım, annesinin adının ise Rukiye olduğunu, seyyidliğinin anne tarafından intikal ettiğini, Osman Efendi adında bir dayısının olduğunu dile getirir.⁹

Tezkirelerde şairin vefat tarihi ile ilgili muhtelif bilgiler mevcuttur. Kâmusu'l-A'lâm'da İbrahim Hanîf'in vefat tarihinin 1211/1796'dan sonra olduğu¹⁰, Osmanlı Müellifleri'nde ise Pertev Efendi'nin düşürdüğü tarihe istinaden vefat tarihinin

³ Ömer Çiftçi, *Fatin Dâvûd Hâtimetü'l-Eş'âr Fatin Tezkiresi* (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 109.

⁴ Mehmet Nuri Çınarcı, *Şeyhü'l-İslam Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü's-Şu'arâsı ve Transkripsiyonlu Metni* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 45.

⁵ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, thk. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatcı, (Ankara: Bizim Büro, 2001), 1/230.;

⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, thk. Mustafa Keskin - Ayhan Öztürk - Ramazan Tosun, (İstanbul: Sebil, 1996), 2/282.

⁷ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, thk. Mustafa Tatcı - Cemal Kurnaz, (Ankara: Bizim Büro, 2009), 1/281-282.

⁸ Akpınar, “Hanîf, İbrahim Efendi”.

⁹ Özcan, “Seyyid İbrâhim Hanîf'in Siyer-i Nebî'si”, 173.; Yıldız, *İbrahim Hanîf'in Siyer-i Mekkî'si İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım Varak: 1-62*, 14-15.

¹⁰ Şemseddin Sami, “Hanif Beg”, *Kâmusu'l-Â'lâm*, (İstanbul: Mihran Matbaası, 1891) 3/1993.

1217/1802'de olduğu şeklindedir. Şair hakkında yapılan önceki çalışmalara da bakıldığında ortak kanaatin 1217/1802 tarihi olduğu görülmektedir.¹¹

İbrahim Hanîf, hem Yenikapı Mevlevîhânesi'nin dervişlerinden Hoca Neş'et'in¹² talebesi olması nedeniyle hem de Dîvânçe'de yer yer Mevlevî olduğuna dair manzumelerin varlığı sebebiyle onun Mevlevî bir gelenekten beslendiğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde Dîvânçede, Şeyh Gâlib'in Galata Mevlevîhânesi'ne postnişin olmasına tebrik-nâme şeklinde tarih düşürmesi, kendisinin dönemin meşhur Mevlevî şairi Şeyh Gâlib ile temas hâlinde olduğunu göstermektedir. Şair, ayrıca İlhamî (III. Selim) ve Nedîm gibi zirve şahsiyetlerin yaşadığı asırda önemli bir âlim olarak görülür.¹³

Seyyid İbrahim Hanîf'in eserleri şunlardır:

a. Menâzilü'l-Haremeyn: İbrahim Hanîf'in, I. Abdulhamid dönemi surre alayı ile yapmış olduğu hac yolculuğunu anlatmaktadır. Eser, XVIII. yüzyıl Osmanlı coğrafyası ve hac güzergâhı, surre geleneği gibi tarihî olaylar içermektedir. Eser üzerine iki yüksek lisans çalışması yapılmıştır.¹⁴

b. Şerh-i Tûfan-ı Mârifet: Hoca Neş'et'in tasavvuf ile ilgili düşüncelerini aktardığı Tûfan-ı Marifet, Hintli şair Mirza Bîdil'in Tûr-ı Marifet adlı eserine nazire olarak yazmıştır. Bu eseri, Farsça manzum ve mensur olarak kaleme almıştır. İbrahim Hanîf, hocasının bu eserinin daha geniş çevrelerce anlaşılabilmesi için eseri tercüme ve şerh etmiştir. Söz konusu eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası mevcuttur.¹⁵

c. Siyer-i Nebî: Kaynaklarda üç cilt şeklinde bahsi geçen eserin kütüphane kayıtlarında Siyer-i Mekkî ve Siyer-i Medenî isminde iki ayrı cildi mevcuttur. Siyer-i

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Özcan, "Seyyid İbrâhim Hanîf'in Siyer-i Nebî'si", 172-174.; Yıldız, *İbrahim Hanîf'in Siyer-i Mekkî'si İnceleme-Tenkitle Metin-Tıpkıbasım Varak: 1-62*, 16.; Ramazanoğlu Özcan, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Hayatı, Eserleri ve Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîf Li-Menâzili'l-Haremeyn Adlı Eserinin İncelemesi*, 7-11; Parlakkılıç, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Menazilü'l-Haremeyn'i İnceleme-Metin*, 12-17.; Batur, "Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi", 452-453.; Batur, *Seyyid İbrahim Hanîf Nakd-i Gayret-i Hanîf İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, 30.

¹² İlhan Genç, "Neş'et, Hoca Süleyman Neş'et Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 19 Ağustos 2022).; İlhan Genç, Hoca Neş'et, *Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni* (İzmir: Kanyılmaz, 1998).

¹³ Batur, "Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi", 453.; Batur, *Seyyid İbrahim Hanîf Nakd-i Gayret-i Hanîf İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, 30-33.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Ramazanoğlu Özcan, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Hayatı, Eserleri ve Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîf Li-Menâzili'l-Haremeyn Adlı Eserinin İncelemesi*.; Parlakkılıç, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Menazilü'l-Haremeyn'i İnceleme-Metin*.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Özcan, "Seyyid İbrâhim Hanîf'in Siyer-i Nebî'si", 175.; Parlakkılıç, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Menazilü'l-Haremeyn'i İnceleme-Metin*, 24-25.

Mekkî üzerine bir yüksek lisans tezi,¹⁶ Siyer-i Medenî eseri üzerine ise bir kitap çalışması¹⁷ mevcuttur. Ayrıca Siyer-i Nebî'yi küllî bir şekilde tanıtan makale¹⁸ vardır.

d. Nakd-i Gayret-i Hanîf: Bu eser, Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde 257/811 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında “Medîhatü fi Culûsi Sultan Selîm Hân” başlığıyla yer alır. 43 varaktan oluşan bu eser, içerik itibarıyla İbrahim Hanîf'in hususi bir mecmuası olduğu söylenebilir.¹⁹ Nakd-i Gayret-i Hanîf eseri üzerine bir kitap çalışması²⁰ mevcuttur.

e. Divânçe: Bu eser, Millet Yazma Eser Kütüphanesinde AE Mnz.121 numarada kayıtlıdır. Tek nüsha özelliğini gösteren bu eserin baş tarafında ayrıca “Yeni Kayıt No: 8481” şeklinde bir kayıt mevcuttur. Besmele ve tetimmeye yer verilmeyen eserin 1a sayfasında;

“Rûm ilinde Püçeli ‘Alî Efendi’den müstahtef Emir Aḥmed Efendi’den sonra Köstendîlî ‘Alî Efendi’den Aḥmed Efendi aḥz-ı tarîkat buyurmuş Köstendîlî ‘Ali Efendi selâm-ı âsitânesinde muḳîm ve Emir Aḥmed Efendi civârında müceddeden binâ olunan zâviyede mekîn imiş” (vr. 1a)

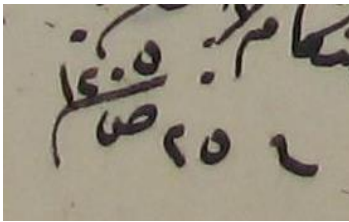
“Ey zebân ile viren ḥâtır-ı aḥbâba keder

Sen bu ḥüy-ı bedi terk eyle bulup râh-ı diger

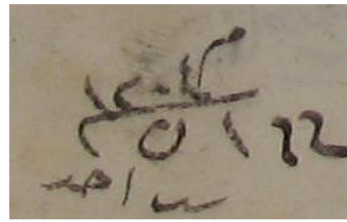
Eyle iḥvâna hemân nazra-i raḥmetle nazâr

Tâ ide cân u dilden kerem-i raḥm-ı eşer” (vr. 1a)

şeklinde bilgi notu ve bir manzume mevcuttur. Bu sayfada ayrıca iki mühür yer alır. Kütüphaneye ait olduğu anlaşılan birinci mührün yanı sıra diğeri Ali Emîrî Efendi'nin şahsî mührü olup dış dairede “Allâh Te‘âlâ ḥazretleriniñ rızâsı için vaḳf eyledim.” iç dairede ise “Diyârbekirli ‘Ali Emîrî 1341” bilgisi vardır. Eserde manzumelerin yer aldığı varak sayısı toplam 33'tür. Manzumelerin alt veya üst tarafında bazen bilgi içerikli notlar yer aldığı gibi gün, ay ve yılı belirten tarihlere de yer verilmiştir:

(25 Şafer Sene 1205/1790) (vr. 10a)

(Sene 1204-Ramazan 22/ Seyyid Aḥmed) (vr. 2a)

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Yıldız, *İbrahim Hanîf'in Siyer-i Mekkî'si İnceleme-Tenkitledi Metin-Tıpkıbasım Varak: 1-62*.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Nurgül Özcan, *Seyyid İbrahim Hanîf'in Siyer-i Medenî'si İnceleme-Tenkitledi Metin* (İstanbul: Son Çağ, 2012).

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Özcan, “Seyyid İbrâhim Hanîf'in Siyer-i Nebî'si”.

¹⁹ Batur, “Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi”, 454-455.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Batur, *Seyyid İbrahim Hanîf Nakd-i Gayret-i Hanîf İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*.

Muhammes, gazel, kıt'a, nazm gibi çeşitli nazım şekillerinin yer aldığı Dîvânçede mükerrer şekilde kaleme alınan şiirlerde kelime, mısra veya beyit düzeyinde farklılıklar mevcuttur. Manzumelerdeki bazı kelime veya mısraların üzeri çizilerek etrafına yeni kelime veya mısralar yazılmıştır. Eserde farklı hatlarla yazılmış ve okunamayacak düzeyde manzumeler de vardır. 15b ve 16a'da içinde Arapça ibarelerin yer aldığı şiirlerden ayrı bir hatla ve mensur şeklinde kaleme alınan bir metin mevcuttur. Ayrıca eserde yer yer Arapça ve Farsça beyitlere de rastlamak mümkündür. Dîvânçede, na't-ı şerîflerin ağırlıkta olması, kendisinin Hz. Muhammed'e olan derin muhabbetinin göstergesidir. İbrahim Hanîf ayrıca eserde kendi şiirlerinin yanı sıra Mevlânâ, Akşemseddîn, Ra'ûfi, Kâşif Efendi gibi mutasavvıf şahsiyetlerin şiirlerine, veciz sözlerine veya onlar hakkında kısa notlara da yer vermiştir:

“Göñül müştâk iseñ dosta yüri gel şeh-r-i cânâna

Bu rihlet menzili içre bakılmaz şâh u sulţâna

...

Fezâ-yı lâ-mekân içre Ra'ûfi sen de şeh-bâz ol

Kemendün her 'adüdan kesüp iriş o sulţâna” (vr. 8a)

“Aḥbâbdan Kâşif Efendi-nâm zât-ı fezâ'il- irtisâm her fende mâhir ve kelâm-ı büleğâya 'ârif geçinür mu'arâzada ḳalilü'l-idrâk olmağın bu eşnâda Boğaz ḥisârlarında mütemekkin iken ... olarak bu İrsâl u ḥalli niyâz oldu 15 Mart 1204” (vr. 9a)

Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda eserin müsvedde tarzında şahsî bir defter veya bir bakıma İbrahim Hanîf'in kendi şiirlerinin de yer aldığı bir mecmua olduğu söylenebilir. Nitekim söz konusu eserde yer alan şiirlerin bir kısmı muhtemelen elimizdeki eserden sonra İbrahim Hanîf tarafından kaleme alınmış Nakd-i Gayret-i Hanîf²¹ adlı eserde yer almaktadır.

Dîvânçede Ahmed-i Bîcân, Niyazî-i Mısrî ve Aziz Mahmud Hüdâyî için şiirlere yer veren İbrahim Hanîf, eserin 1b sayfasındaki ilk gazelin matla' beytinde kendisinin Mevlvî olduğunu dile getirmiştir:

“Ben müntesib-i Meşnevî-yi ma' nâyım

Der-yüze-ger-i dergeh-i Mevlânâ'yım” (vr. 1b)

Aynı sayfada Şeyh Gâlib'in Galata Mevlevîhânesi'ne postnişin olmasına dair tebrik-nâme şeklinde tarih manzumesi de yer almaktadır. Bu manzumede Şeyh Gâlib'e Es'ad mahlasıyla hitap etmiştir.

“Ḥired-mend ḥakîm-i ṭab'um

..... iderler göz iden raşad

²¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Batur, Seyyid İbrahim Hanîf Nakd-i Gayret-i Hanîf İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım.

Didiler kim Ğalata Tekyesine
Oldı Şeyh Es' ad vâlâ-mesned

Ben de tebrîkine yazdum târîh
Oķu bu mıŖra' umı kılasın ' ad

Geldi bā-feyyāz-ı Ğudā târîhi
Mevlevî Şeyhi Cenāb-ı Es' ad
Fî-sene 1205" (vr. 1b)

Mevlevî bir gelenekten beslendiği anlaşılan İbrahim Hanîf, şiirlerini genellikle dinî-tasavvufi bağlam çerçevesinde kaleme almıştır. Bu minvalde yazdığı gazeller, muhammesler ve na't-ı şerîflerin yanı sıra Dîvânçede dikkat çeken ve mükerrer şekilde kaleme aldığı "Üsküdar" redifli gazelidir. şair, bu gazelde İslamiyet açasından önemine binaen Üsküdar'ı Müslümanlar için kutsal toprak olarak addedilen Kâbe'nin bir parçası olarak görmektedir.

1. Dîvânçede Mükerrer Şekilde Yazılan Üsküdar Redifli Gazel

Bilindiği üzere coğrafi konumu, siyasi, sosyal ve kültürel yapısı ile her dönemde önemini koruyan İstanbul²² muhtelif özellikleri ile dîvân şairlerinin dikkatini çekmiş ve en güzel hâliyle şiirlere konu olmuştur.²³ Özellikle tezkire metinlerinde, şehrengizlerde, sâhîlnâmelerde, divanlarda veya kimi mecmualarda çeşitli nazım şekilleri ile yazılmış İstanbul'a dair tasvirlerle, tarihî bilgilere ve burada yaşayan önemli şahsiyetlerin İstanbul notlarına rastlamak mümkündür.²⁴ İstanbul'u konu alan bu eserler, şehir tarihi

²² Ayrıntılı bilgi için bk. Işın Demirkent, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).; Feridun Emecen, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).; Halil İnalçık, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).; Metin Tuncel, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022). Uğur Derman, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).; Walter Feldman – Nuri Özcan, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).; İsmail E. Erünsal, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).; Nurettin Albayrak, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).; Orhan Okay, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Ağustos 2022).

²³ Ayrıntılı bilgi için bk. İskender Pala, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Ağustos 2022); Mustafa İsen, "Klasik şiirin Merkezi Olarak İstanbul", *BİLİG*, 13 (Bahar 2000), 1-8.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Pervin Çapan, "Tezkirelerde İstanbul'un Ele Alınışı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31 (Ağustos, 2004), 25-52.; Murat A. Karavelioğlu, "şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 50/50 (Mart, 2014), 65-96.; Nihat Öztoprak, "Fennî ve İzzet Efendi'nin Sâhîlnâmelerinde Üsküdar", *Üsküdar Sempozyumu II, Bildiriler*, ed. Zekeriya Kurşun vd. (İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 2005), 2/11-27.; Yunus Kaplan, "Derviş Hilmi Dede'nin Sâhîlnâmesi Işığında Üsküdar ve Çevresi", *Üsküdar Sempozyumu IX, Bildiriler*, ed. Mehmet Akif Aydın vd. (İstanbul: Bilnet Matbaacılık, 2017), 1/ İstanbul, 93-116.; Hanife Dilek Batislam, "XVII. Yüzyıl Divan şairi Mezâkî'nin Üsküdar Gazeli", *Üsküdar Sempozyumu X, Bildiriler*, ed. Mehmet Akif Aydın vd. (İstanbul: FC Reklam, 2019), 2/201-212.; Bahir Selçuk – İbrahim Halil Tuğluk, "Bir Mecmuanın Işığında 18. Yüzyılda İstanbul", *Akademik Bakış* 16 (Nisan 2009), 212-224.; Taner Gök, "Fakîrî'nin İstanbul şehrengizi", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 14/21 (Güz 2016), 233-282.; Gülay Yılmaz, *Divan Edebiyatında İstanbul: 15. Yüzyıl*

açısından büyük bir öneme sahip olduğu gibi araştırmacıların, şehrin toplumsal ve kültürel değişimini, tarihî yapılarının dönüşümünü yakın planda takip etmesi bakımından da önemlidir. İstanbul'a dair edebî metinlerde özellikle öne çıkan kent tasvirleri, dönemin edebî zevk ve estetik algısını yansıtmaları açısından değerlidir. Tarihî yarımada da yer alan Galata, Ok Meydanı, At Meydanı, Yedi Kule, Ayasofya, Eyüp, Üsküdar veya Emirgan gibi birbirinden değerli eşsiz mekânların tasvirleri dönemin zirve şahsiyetleri tarafından dizelerde ölümsüzleştirilmiştir.²⁵

İstanbul'un bu nadide mekânlarını konu edinen şairlerden birini de İbrahim Hanîf kaleme almıştır. İbrahim Hanîf, İstanbul'un semtleri arasında yer alan ve tarihî, mimarî yapısıyla her dönem kendisinden söz ettiren Üsküdar'ı gazel nazım şeklini kullanarak dile getirmiştir. Dîvânçede mükerreren yazılan "Üsküdar" redifli gazel, eserin 6a varak numarasında 6 beyit, 14b'de ise 9 beyit şeklindedir. Gazel, fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün / fâ'ilün vezniyle kaleme alınmıştır. 6a'da yer alan gazelin baş tarafında "Fî-Sene 1204/17" ibaresi yer almaktadır. 6a ve 14b'de yer alan gazellerdeki ortak beyitlerde kelime ve ek düzeyinde farklılıklar mevcuttur. Her iki varakta yer alan gazel şöyledir:

Tablo:1

[vr. 6a] / Fî-Sene 1204 /17	[vr. 14b]
<i>fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün</i>	<i>fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün</i>
1 Hâk-ı pāk-ı Ka' be'den cüz'dür zemîn-i Üsküdâr Vâşıl-ı ihsân olur her dem mekîn-i Üsküdâr	1 Hâk-ı pāk-ı Ka' be'den cüz'dür zemîn-i Üsküdâr Vâşıl-ı ihsân olur her dem mekîn-i Üsküdâr
2 Şâh-ı ma' nâ niçe pākân-ı hümâyün-menkâbet Oldı emr-i sırr-ı Hâk'la devlet-nîşîn-i Üsküdâr	2 Bâ-ğuşuş ol ravza-i pür-nür-ı Faḥrû'l-Mürselîn Mekke'den çend merhale oldı yaḫîn-i Üsküdâr
3 Biz de geldük feyz-i rûhâniyyet-i perrân ile Olduk İhsâniyye'den çün kim qarîn-i Üsküdâr	3 Nür-ı feyz-i Muştafâ'dan tâb alur şâm u seher Şubḫ-ı didâr-ı Muhammed'dür cebîn-i Üsküdâr
4 'Avn-ı Yezdân feyz-i pîrân himmet-i pākân ile Ola cân u cismimiz râhat-güzîn-i Üsküdâr	4 Şâh-ı ma' nâ niçe pākân-ı hümâyün-menkâbet Bu şafâdan oldılar devlet-nîşîn-i Üsküdâr
5 Nür-ı esrâr-ı Ḥabîb-i Kibriyâ'dan feyz alup Perdedâr olsun İlahî hoş-mekîn-i Üsküdâr	5 Biz de geldük feyz-i rûhâniyyet-i perrân ile Olduk İhsâniyye'de çün kim qarîn-i Üsküdâr
6 Hâzreti Monlâ-yı Rûm'uñ adına ḥayr ile Ḥanîf Ola İhsâniyye'den yâ Rab emîn-i Üsküdâr	6 'Avn-ı Yezdân feyz-i pîrân himmet-i dostân ile Ola cân u cismimiz râhat-güzîn-i Üsküdâr
	7 Nür-ı elṭâf-ı Ḥabîb-i Kibriyâ'dan feyz alup Ola dil ülfet-güzîn-i hoş-mekîn-i Üsküdâr

(Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Milad Selmani, "Sâfi ve İstanbul Şehrengizi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 2/44 (2020), 249-272.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Batislam, "XVII. Yüzyıl Divan Şairi Mezâkî'nin Üsküdar Gazeli", 2/201-212.; Yılmaz, *Divan Edebiyatında İstanbul: 15. Yüzyıl*; Mehmet Sait Çalka, (Fethin Rüyası Osmanlı Şiirinde Ayasofya, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021).

Üsküdarlı Seyyid İbrahim Hanîf Divançesi ve Üsküdar Gazeli

	8 Kal' a-i şūrīye yokdur ihtiyāc-ı ehl-i dil Her vücūd-ı pîr bir hışn-ı haşin-i Üsküdār
	9 Hāzreti Monlā-yı Rūm' uñ feyz-i pākiyle Hānif Ola İhsāniyye' de yā Rab emîn-i Üsküdār

Üsküdar'ı İslam dünyasındaki manevî değer yönünden ele alan İbrahim Hanîf, gazelin ilk beytinde Üsküdar'ı Müslümanlar için kutsal topraklar arasında yer alan Kâbe'nin bir parçası olarak görmektedir. Ayrıca Kâbe'nin İslam dünyasındaki mevcudiyeti ve ehemmiyetine binaen Üsküdar'ı da en az Kâbe kadar önemli bir mekân olarak telakki etmektedir. Şair, "vâsıl-ı ihsân" tamlamasıyla nasıl ki Kâbe'de ihlasla edilmiş duaların boş çevrilmeyeceği ve Allah'ın lütfuna erişileceği inancı hâkim ise Üsküdar da Kâbe'den bir parça olup burada edilen duaların boş çevrilmeyeceği ve Allah'ın ihsanına kavuşulacağı inancını paylaşır. Şair, ilk beyitte Kâbe'nin bir parçası olarak gördüğü Üsküdar'ı, ikinci beyitte Medine'de yer alan Hz. Muhammed'in kabrine manevi cihette çok yakın olduğunu ifade etmiştir. Bir bakıma Kâbe'nin bir parçası konumunda olan Üsküdar'ı, Hz. Muhammed'in kabrine yakınlığını da hatırlatarak Üsküdar'ın değerine değer katmıştır. Nitekim Hz. Muhammed'in kabrinin de yer aldığı Ravza-i Mutahhara diye anılan ve manevi hususuyla cennet bahçelerinden bir bahçe olarak addedilen yerde Allah için yapılan zikir, ibadet, dua ve tövbelerin geri çevrilmeyeceği inancı hâkimdir.

Üçüncü beyitte İbrahim Hanîf, hem Kâbe'nin bir parçası hem de Hz. Muhammed'in kabrine manevi yakınlığı şeklinde telakki ettiği Üsküdar'ın güzel ve nurlu görünüşünü Hz. Muhammed'in nurlu yüzüne/feyzine bağlamaktadır. Söz konusu güzellik ve nurlu görünüş maneviyat noktasında değerlendirildiğinde Hz. Muhammed'den alınan manevi feyzin Üsküdar'da tecelli etmesi şeklinde algılanabilir. Şair böylece, Üsküdar'a atfettiği değeri daha üst bir mertebeye taşır. Dördüncü beyitte Hz. Muhammed'in hayatından hâsıl olan kıssalardan Üsküdar'ın da nasiplendiğini ve bu vesileyle Üsküdar halkının mesut bir şekilde ikamet ettiğini dile getirir. Beşinci beyitte manevî zatların feyzi ile Üsküdar'a geldiğini dile getiren İbrahim Hanîf, kendisinin İhsâniyye'de ikâmet ettiğini ve bu vesileyle mübarek Üsküdar topraklarına yakın olduğunu ifade eder. Şair, Üsküdar'a yakınlığın verdiği huzuru altıncı beyitte de anlatmaya devam eder. Bu beyitte Allâh'ın yardımı, pîrlerin feyzi ve dostların ihsanı ile maddî ve manevî cihetlerden Üsküdar'ın huzuruyla bütünleştiğini söyler. Yedinci beyitte gönlünün Hz. Muhammed'in mübarek lütuflarından feyz alarak Üsküdar'a ülfet ettiğini anlatır. İbrahim Hanîf, sekizinci beyitte gönül ehlinin şeklen görünen bir kaleye ihtiyacının olmadığını, manevî yüceliğe sahip her bir pîrin mevcudiyeti sayesinde Üsküdar'ın erişilmesi güç, sağlam bir kaleye dönüştüğünü ifade eder. Mahlas beytinde şair, Mevlânâ'ya olan derin muhabbetini dile getirerek onun mübarek feyziyle yaşadığı İhsâniyye'de Üsküdar'ın emini olmasını Allah'tan niyaz eder.

Görüldüğü üzere İbrahim Hanîf “Üsküdar” redifli gazelinde, Üsküdar’ı manevî cihetle Müslümanların kutsal toprağının bir parçası şeklinde zikretmiş ve bu mekânın İslam ümmeti açısından büyük değere sahip zatların ruhanîyetlerinin manevî feyziyle orada yaşayanların gönlüne huzur ve esenlik verdiğini dile getirmiştir. Söz konusu gazel ve dil içi çevirisi ise şöyledir:

Tablo: 2

<i>fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün²⁶</i>	
1 Hâk-ı pâk-ı Ka’be’den cüz’dür zemîn-i Üsküdâr Vâsıl-ı ihsân olur her dem mekîn-i Üsküdâr	“Üsküdar, Kâbe’nin tertemiz toprağından bir parçadır. (Bu nedenle) Üsküdar sakinleri, her zaman (Allah’ın) lütfuna erişmektedirler.”
2 Bâ-ıhuş ol ravza-i pür-nür-ı Fahrü’l-Mürselîn Mekke’den çend merhale oldı yakın-i Üsküdâr	“Özellikle Resullerin övündüğü (Hz. Muhammed)’in o pek nurlu ravzası (kabri), (Kâbe’nin bir parçası olan) Üsküdar’ın Mekke’den ne kadar yakın olduğunu (bil!)”
3 Nür-ı feyz-i Muşafâ’dan tâb alur şâm u seher Şubh-ı dîdâr-ı Muhammed’dür cebîn-i Üsküdâr	“Üsküdarın yüzü, akşam ve sabah Hz. Muhammed’in feyizli nurundan ışığını aldığı için Hz. Muhammed’in yüzünün sabahı gibidir.”
4 Şâh-ı ma’ nâ niçe pākân-ı hümâyün-menkabet Bu şafâdan oldılar devlet-nişîn-i Üsküdâr	“Mananın şahı (olan) Hz. Peygamber’e ait nice temiz ve safalı menkıbelerden dolayı Üsküdar halkı mutludur.”
5 Biz de geldük feyz-i rûhâniyyet-i perrân ile Olduk İhsâniyye’de çün kim qarîn-i Üsküdâr	“Biz, İhsaniye’de Üsküdar’a yakın olduğumuz için perrân olan zatın ruhanîyetinin feyzi ile geldik.”
6 ‘Avn-ı Yezdân feyz-i pîrân himmet-i dostân ile Ola cân u cismimiz râhat-güzîn-i Üsküdâr	“Canımız ve bedenimiz, Allah’ın yardımı, pîrlerin feyzi ve dostların ihsanıyla Üsküdar’ın seçkin ve huzurlu kimselerinden oldu.”
7 Nür-ı elîf-ı Hâbîb-i Kibriyâ’dan feyz alup Ola dil ülfet-güzîn-i hoş-mekîn-i Üsküdâr	“Gönül, Hz. Muhammed’in lütuf nurlarından feyz alıp Üsküdar’ın huzurlu bir sâkini olsun.”
8 Kal’ a-i şürîye yokdur ihtiyâc-ı ehl-i dil Her vücûd-ı pîr bir hışn-ı haşîn-i Üsküdâr	“Gönül ehlinin suret kalesine ihtiyacı yoktur. Her bir pîrin vücudu Üsküdar’ın erişilmesi güç sağlam bir kalesidir.”
9 Hâzreti Monlâ-yı Rûm’uñ feyz-i pâkiyle Hanîf Ola İhsâniyye’de yâ Rab emîn-i Üsküdâr	Yâ Rab! Hanîf, Hz. Molla-yı Rûm’un pâk olan feyziyle, İhsâniyye’de Üsküdar’ın emini olsun.

²⁶ Gazelin günümüz Türkçesine aktarımında Divânçenin 14b sayfasında yer alan ve 9 beyitten oluşan gazel esas alınmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, XVIII. yüzyıl şair ve âlimlerinden biri olan Seyyid İbrahim Hanîf'in hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durulmuş, Millet Yazma Eser Kütüphanesinde AE Mnz.121 numarada kayıtlı olan Dîvânçesi'nin fizikî özellikleri ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. 33 varaktan oluşan Dîvânçede Ahmed-i Bîcân, Niyazî-i Mısırî ve Aziz Mahmud Hüdâyî için şiirlere yer veren İbrahim Hanîf, ayrıca Şeyh Gâlib'in Galata Mevlîhânesi'ne postnişin olmasına dair bir tebrik-nâme de kaleme almıştır. Eserin büyük bir bölümü na't-ı şerîflerden oluşmaktadır. Bu durum kendisinin Hz. Muhammed'e olan sevgisini göstermektedir. Dîvânçede yer alan şiirlerinden ve çeşitli biyografik kaynaklardan hareketle kendisinin Mevlî bir gelenekten geldiği, Mevlânâ'ya dair derin bir muhabbetinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Dîvânçede kendi şiirlerinin yanı sıra ayrıca Mevlânâ, Akşemseddîn, Ra'ûfî, Kâşif Efendi gibi mutasavvıf şahsiyetlerin şiirlerine, veciz sözlerine veya onlar hakkında kısa notlara da yer vermektedir. Bununla birlikte üzerini çizdiği kelimeler mükerrer yazılan beyit ve ifadelerle bakılırsa söz konusu eserin müsvedde tarzında şahsî bir defter veya İbrahim Hanîf'in kendi şiirlerinin de yer aldığı bir mecmua olduğu da söylenebilir. Dîvânçede dikkat çeken bir diğer husus "Üsküdar" redifli gazeldir. Eserde mükerrer şekilde yazılan söz konusu gazel, çalışmada biçim ve içerik yönünden incelenmiştir. Bu incelemede, Üsküdar'ın tamamen manevi bir mekân olarak tasvir edildiği ve bu mekânın Müslümanların kutsal topraklarından bir parça olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Bu şiirden hareketle İbrahim Hanîf'in ömrünün bir kısmını Üsküdar'a yakınlığı ile bilinen İhsâniyye'de geçirdiği anlaşılmaktadır. Şairin İhsâniyye'de Üsküdar'ın emini olması hususunda dua etmesi dikkat çekicidir.

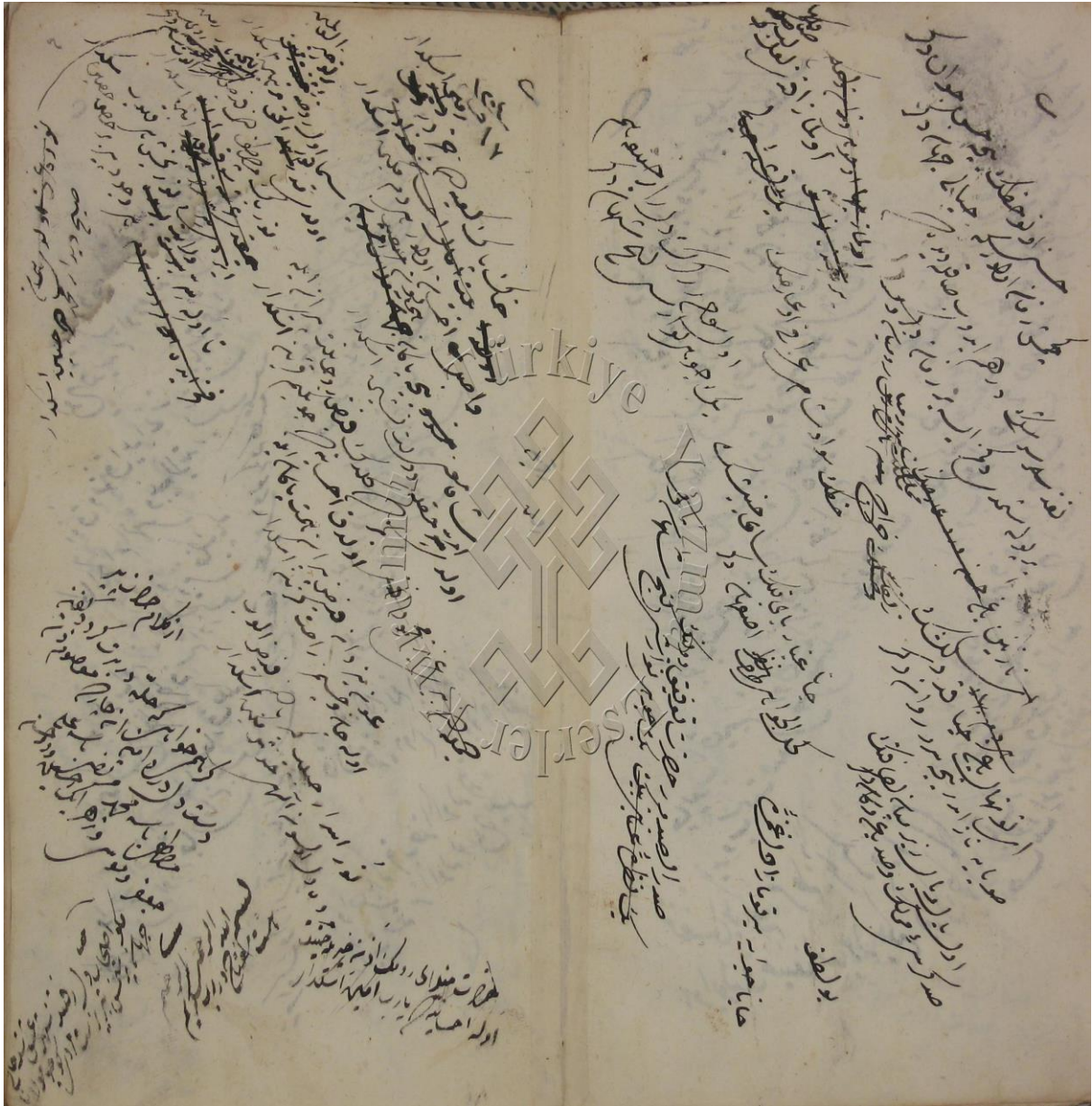
KAYNAKÇA

- Akpınar, Cemil. "Hanîf, İbrahim Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hanif-ibrahim-efendi>
- Aksu, Cemal. *İbrahim Hanîf Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Albayrak, Nurettin. "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#10-halk-edebiyatinda-istanbul>
- Batislam, Hanife Dilek. "XVII. Yüzyıl Divan Şairi Mezâk'ın Üsküdar Gazeli", *Üsküdar Sempozyumu X, Bildiriler*, ed. Mehmet Akif Aydın vd. 2/201-212. İstanbul: FC Reklam, 2019.
- Batur, Halil. "Seyyid İbrahim Hanîf'in Rumeli Menzil-nâmesi", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 5/2, (Ekim 2021) 451-453.
- Batur, Halil. *Seyyid İbrahim Hanîf Nakd-i Gayret-i Hanîf İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. İstanbul: DBY, 2022.
- Batur, Halil. "Nakd-i Gayret-i Hanîf". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 12 Eylül 2022. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/nakd-i-gayret-i-hanif>

- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. thk. Mustafa Tatcı – Cemal Kurnaz. Ankara: Bizim Büro, 2009.
- Çalka, Mehmet Sait. *Fethin Rüyası Osmanlı Şiirinde Ayasofya*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
- Çapan, Pervin. “Tezkirelerde İstanbul’un Ele Alınışı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31 (Ağustos, 2004), 25-52.
- Çınarcı, Mehmet Nuri. *Şeyhül-İslam Arif Hikmet Bey’in Tezkiretü’s-Şu’arâsı ve Transkripsiyonlu Metni*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Çiftçi, Ömer. *Fatin Dâvûd Hâtimetü’l-Eş’âr Fatin Tezkiresi*. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html>
- Demirkent, Işın. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#1>
- Derman, M. Uğur. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#6-hat>
- Emecen, Feridun. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#2>
- Erünsal, İsmail E. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#8-istanbul-kutuphaneleri>
- Feldman, Walter – Özcan, Nuri. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#7-musiki>
- Genç, İlhan. “Neş’et, Hoca Süleyman Neş’et Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 19 Ağustos 2022. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/neset-hoca-suleyman-neset-efendi>
- Genç, İlhan. Hoca Neş’et, *Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı’nın Tenkidli Metni*. İzmir: Kanyılmaz, 1998.
- Gök, Taner. “Fakîrî’nin İstanbul Şehrengizi”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 14/21 (Güz 2016), 233-282.
- İnalcık, Halil. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#3-turk-devri>
- İsen, Mustafa. “Klasik Şiirin Merkezi Olarak İstanbul”, *BİLİG*, 13 (Bahar 2000), 1-8.
- Kaplan, Yunus. “Derviş Hilmi Dede’nin Sâhîlnâmesi Işığında Üsküdar ve Çevresi”, *Üsküdar Sempozyumu IX, Bildiriler*, ed. Mehmet Akif Aydın vd. 1/ İstanbul, 93-116. İstanbul: Bilnet Matbaacılık, 2017.
- Karavelioğlu, Murat A. “Şuara Tezkirelerinde Galata Tasvirleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 50/50 (Mart, 2014), 65-96.
- Kaya Yiğit, Bilge. “Dîvân (Hanîf)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 10 Eylül 2022. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-hanif>
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*. thk. Mustafa Keskin – Ayhan Öztürk – Ramazan Tosun. İstanbul: Sebil, 1996.
- Mehmet Nâil Tuman. *Tuhfe-i Nâilî*. thk. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatcı. Ankara: Bizim Büro, 2001.
- Okay, Orhan. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#11-yeni-turk-edebiyatinda-istanbul>

- Özcan, Nurgül. “Seyyid İbrâhim Hanîf’in Siyer-i Nebî’si”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (Mayıs 2011), 172-174.
- Özcan, Nurgül. *Seyyid İbrahim Hanîf’in Siyer-i Medenî’si İnceleme-Tenkidli Metin*. İstanbul: Son Çağ, 2012.
- Öztoprak, Nihat. “Fennî ve İzzet Efendi’nin Sâhîlnâmelerinde Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu II, Bildiriler*, ed. Zekeriya Kurşun vd. 2/11-27. İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 2005.
- Pala, İskender. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#9-divan-edebiyatinda-istanbul>
- Parlaklıç, Ayşe. *Seyyid İbrahim Hanîf’in Menazilü’l-Haremeyn’i İnceleme-Metin* İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Ramazanoğlu Özcan, Nurhan. *Seyyid İbrahim Hanîf’in Hayatı, Eserleri ve Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîf Li-Menâzili’l-Haremeyn Adlı Eserinin İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Selçuk, Bahir –Tuğluk, İbrahim Halil. “Bir Mecmuanın Işığında 18. Yüzyılda İstanbul”, *Akademik Bakış* 16 (Nisan 2009), 212-224.
- Selmani, Milad. “Sâfi ve İstanbul Şehrengizi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 2/44 (2020), 249-272.
- Şemseddin Sami, “Hanif Beg”, *Kâmusu’l-Â’lâm*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1891.
- Tuncel, Metin. “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istanbul#4-bugunku-istanbul>
- Yıldız Yıldırım, Sümeyye. “Hanîf, Seyyid İbrahim” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 17 Ağustos 2022. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hanif-seyyid-ibrahim>
- Yıldız, Sümeyye. *İbrahim Hanîf’in Siyer-i Mekki’si İnceleme-Tenkidli Metin-Tıpkıbasım Varak: 1-62*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Yılmaz, Gülay. *Divan Edebiyatında İstanbul: 15. Yüzyıl* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Ek: Dîvânçeden Örnek Metinler

(vr.6a)

(vr.14b)